

probabilis cujuscumque, imo etiam probabilissimæ. Ab istorum officina prodiit notissima illa propositio ab Alexandro VIII sub n. 3 damnata contra Sinnichium 1690: *Non licet sequi opinionem inter probabiles probabilissimam.* Verum illos refellit Angelicus inquires: *Certitudo non est similiter quærenda in omni materia: in actibus enim humanis, super quibus constituuntur judicia et exiguntur testimonia, non potest haberi certitudo demonstrativa; eo quod sunt circa contingentia et variabilia. Et ideo sufficit probabilis certitudo, quæ in pluribus veritatem attingat, etsi in paucioribus a veritate deficiat*¹. Sane cum opinio est vere probabilis, gravi nititur fundamento et assensum meretur viri prudentis; prudenter igitur agit qui eam sequitur. Hinc ipse Tullius: *Nos sequimur probabilia, nec ultra quam id quod verisimile occurrerit*².

91. Dices: *Ad honestatem actionis necessaria est certitudo moralis de honestate ipsa; atqui ille, qui agit cum opinione tantum probabili, etsi solida et satis gravi, non habet hanc certitudinem. Opinio enim probabilis, quantumque sit ejus probabilitas, semper conjuncta est cum formidine oppositi, ideoque cum ipso dubio.* Ergo.

R. 1. *Indirecte.* Si quid hoc argumentum valeret, rejiciendus esset etiam usus opinionis probabilissimæ contra definitionem Alexandri VIII; nam ista semper conjuncta est cum aliqua formidine oppositi.

R. 2. *Directe* negando minorem; qui enim agit cum opinione vere et graviter probabili efformat sibi dictamen mo-

¹ 2, q. 20, a. 2. Hoc argumentum facile extendi potest etiam ad usum opinionis vere et graviter probabilis, sive legi faveat sive libertati. Si in actibus humanis ex D. Thoma non requiritur certitudo demonstrativa; ergo vera et gravis probabilitas sufficiens erit. Sane licitus dici debet usus illius opinionis, quæ per se difformis non est rectæ rationi; atqui talis est opinio vere graviterque probabilis. Nam si foret difformis, non fulciretur motivo gravi, neque moveret animum viri sapientis. Denique fas est uti opinione, quæ excludit omne dubium practicum in agente; atqui talis est opinio vere graviterque probabilis. Ubi enim adest contra legem argumentum solidum et grave, jam illa evadit incerta et dubia; lex autem incerta et dubia non obligat: et sic liberum restat agenti illam sequi vel non.

² Lib. I *Tusc. quæst.* — V. Liguori, *Op. Mor.*, l. I, n. 54.

raliter certum de honestate actionis suæ ex principiis reflexis, ut patet exemplo judicis jam supra allato. Ad probationem distingo: opinio probabilis semper conjuncta est cum formidine oppositi speculativa, ideoque cum ipso dubio speculativo, *concedo*; conjuncta est cum formidine et dubio practico, *nego*¹. Hæc porro duo omnino differunt inter se, ita ut cum prima agere quidem liceat, tametsi nefas sit agere cum secunda. Unde sic opinari pertinet ad prudentiam, uti ait Angelicus, qui dicit *prudentiam esse in opinativa parte animæ, et versari circa operabilia contingentia, quæ nempe possunt sese aliter habere.*

92. *Ergo* (subjunges) *si ita est, qui probabiliter agit, prudenter agit; atqui hoc consequens falsum est; ergo et antecedens.*

R. Consequens falsum est, si nostra actio moralis innitatur sola probabilitate, *concedo*; secus, *nego*. Nemo quidem potest opinionem aliquam sequi eo quod sit vere et satis graviter probabilis²; cum ad licite operandum non sufficiat dictamen probabile, sed requiratur dictamen certum, seu certitudo moralis de honestate actionis: at eam opinionem libere quilibet sequi potest, etsi contra legem, quia (en ra-

¹ Hoc uno principio omnia adversariorum objecta de facili solvi possunt; ac proinde fastidiosum nobis est pluribus ea prosequi. Attamen id tyronibus nostris utile est, qui ex modo diverso, quo adversarii proprias adstruunt rationes, nonnunquam in responsione hærent, licet facile sit eas dissolvere, si bene ediscant evolvere hoc cardinale principium.

² Hæc verba: *qui probabiliter agit, prudenter agit*, et vera et falsa esse possunt, nempe sub diverso respectu. *Falsa*, si ideo tantum actio ponatur, quia est probabilis ejus honestas; nam ad agendum requiritur moralis certitudo. *Vera*, si accipiantur hoc sensu, quatenus probabilitas in causa est, ut per discursum ad aliquod principium devenianus certum ac firmum. Unde qui ad nauseam usque nobis opponunt hoc effatum, et magno eloquio ejus impromptitudinem adstruunt, aerem verberant. Item notandum, quod aliquando Theologi moralistæ (et ipse Angelicus) brevitate gratia sententiam quam amplectuntur, probabilem simpliciter appellant: quod quidem non est velle agere cum formidine; illud enim *probabile* (si alia ratione non destruat) in eorum sententia dicit certitudinem, per illum nempe discursum, quem subintelligunt, ut supra innuimus. Hoc autem et in præsentis Opere nostro notetur. — V. Liguori, *Op. Mor.*, l. I, nn. 58, 80.

tio quam nunquam satis repetere possumus, quæque semper præ oculis habenda est diligenter) quia agens in tali casu recte iudicat legem esse dubiam, et idcirco sibi nullam ex ea oriri obligationem : cum lex dubia ex communi Theologorum et Juristarum sententia non obliget. Et hoc modo de honestate actionis suæ non habet dictamen tantum probabile, sed vere moraliter certum (P).

93. Q. 2. *An probabilitas extrinseca constituat opinionem vere et satis graviter probabilem?*

R. affirmative : Probabilitas extrinseca constituit opinionem vere, et satis graviter probabilem, adeo ut liceat agere.

Prob. 1, ex Scripturis; sic nempe legitur in Proverbiis : *Inclina aurem tuam, et audi verba sapientum*¹. Iterum² : *Ne inittaris prudentiæ tuæ; ille autem dicitur non inniti prudentiæ suæ, qui auctoritati sapientum ita defert, ut ob illam aliquando operetur etiam contra id, quod sibi videtur, dicens secum ipse : In verbo autem tuo laxabo rete*³.

2. Ex Patribus : *Nulli dubium est, inquit D. Augustinus, gemino pondere nos impelli ad discendum, auctoritatis atque rationis*⁴. Et D. Thomas clarius : *Auditor diversorum magistrorum tenentium contrarias opiniones, potest sequi quam velit, nisi aliter determinetur, esse contra Fidem, et Ecclesiam*⁵.

3. Ex ratione : probabilitas extrinseca, si bene et in se perpendatur, resolvitur in probabilitatem intrinsecam; adest enim certa præsumptio, quod Doctores cum opinionem aliquam tradiderunt, penitus perspexerint rei veritatem in se; quis enim audeat cogitare eos temere fuisse locutos? *Aliquis parvæ scientiæ, ait Angelicus, magis certificatur de eo, quod audit ab aliquo scientifico, quam de eo quod sibi secun-*

¹ Prov. xxii. — ² Cap. iii. — ³ Luc. v.

⁴ L. III, contra Academ., c. xx.

⁵ *Tabula aurea*. Neque juvat proferre illa ejusdem verba (Quod. 3, a. 10) : *Non possumus sequi opinionem alicujus Doctoris; nam ibidem immediate subjungit : Contra manifestum Scripturæ testimonium, vel contra id quod publice tenetur secundum Ecclesiæ auctoritatem*. Hoc S. Bonaventura tradit iisdem pene verbis. Ergo juxta istos possumus sequi opinionem alicujus magistri, quotiescumque hæc manifeste non adversatur Scripturæ, vel Ecclesiæ.

*cundum suam rationem videtur*¹. Hinc S. Pœnitentiaria anno 1831 interrogata, an esset inquietandus Confessarius, qui in Pœnitentiæ tribunali sequitur doctrinam S. Alphonsi de Liguorio, non perpendens momenta et rationes, quibus innituntur variæ ipsius opiniones, sed ob solam tanti nominis auctoritatem, respondit *negative* : quod responsum a Gregorio XVI fuit confirmatum 22 julii 1831. Hoc autem stare non posset, nisi probabilitas extrinseca aliquando constitueret probabilitatem veram, firmam et proprie dictam (Q).

94. *Quid (quæres) de auctoritate Theologorum in re morali?* — Ex his quæ fusiùs tradit Melchior Canus², nobis sufficiat tria adnotare :

1. Constantem et unanimum Theologorum sententiam, quæ docet aliquid esse licitum, talis et tantæ auctoritatis existimari debere, ut appropinquare ad hæresim dicendus esset qui vellet ab ea discedere. Cum enim sive qui conciones habent, sive qui confessiones audiunt, sive qui consilium dant, id tradant quod universim tenent Theologi, si isti errarent et Ecclesia tota profecto erraret, communem nempe errorem dissimulando.

2. Testimonium multorum, si alii viri docti contra sentiant, non pluris esse faciendum, quam vel ratio ipsorum vel gravior etiam auctoritas persuaserit; cum enim eo in casu numerus numero compensetur, pondere est judicandum. Inter ipsos autem auctores ii sunt præferendi qui ex professo rem pertractarunt; censentur enim rationes diligentius perpendisse. Item ii qui doctrinam quam tradunt, experientia probarunt; experientia enim optima rerum magistra est. Demum ii qui omni passione posthabita, atque solius veritatis amore scripserunt, ut sunt Auctores sancti (R).

3. Rejiciendam esse uti irrationabilem illam quorundam opinionem, qua summo quidem obsequio prosequi se profitentur Theologos et Casuistas veteres, sed recentiores floccifaciunt; non minus enim recentiores, quam veteres, ingenio, diligentia, studio, eruditione et pietatis laude scimus excelluisse quamplurimos: nec minus in Scripturis sanctis, in Patrum operibus, in Pontificum oraculis, in Conciliorum definitionibus elaborasse. Imo recentiores maxime evolventi sunt, qui post priorum studia in Domo Domini laborarunt, utpote qui soli referre possunt decisiones noviter datas (S).

¹ 2, 2, q. 4, a. 8. — V. Liguori, *Apologie*, ecc.

² *De Locis Theol.*, l. VIII, c. iv.

§ II. — De Opinione probabili considerata respective et comparate ad opinionem contrariam.

95. Q. 1. Quotuplex distinguitur opinio probabilis considerata comparate ad aliam?

R. Opinio probabilis considerata comparate ad opinionem contrariam potest esse: 1. minus probabilis, æque probabilis, probabilior et probabilissima; 2. minus communis, communis, communior et communissima; 3. denique minus tuta et tutior.

Primo erit opinio minus probabilis, si nitatur levioribus rationum momentis, quam opinio opposita: æque probabilis, si momentis æqualibus: probabilior, si gravioribus: probabilissima demum, si nitatur argumentis gravissimis, ita ut opinio opposita censeatur vel tenuiter vel dubie probabilis¹.

Secundo erit opinio communis, si multos; communior, si multo plures; minus communis, si pauciores; denique communissima, si fere omnes moraliter pro se habeat auctores.

Tertio erit opinio minus tuta, quæ materialiter minus recedit a peccandi periculo; tutior, quæ recedit magis a dicto periculo. Opinio tutior dicitur favere legi; quia in dato casu tenet extare legem, quæ aliquid præcipiat aut vetet. Minus tuta dicitur favere hominis libertati; quia in dato casu negat extare legem, sed tenet hominem libere tunc agere posse pro suo arbitrio².

96. Ex his omnibus hactenus enucleatis triplex (quæ maxime perfinet ad morum doctrinam) potest hypothesis exoriri, videlicet in conflictu duarum opinionum possunt sæpesæpius contingere tria hæc:

1. Ut una sit minus tuta simul et minus probabilis; altera vero tutior

¹ Errant qui opinionem probabilissimam sumunt pro opinione moraliter certa; opinio nempe moraliter certa excludit prudentem errandi formidinem: opinio autem probabilissima, tæmetsi inter probabiles habeat primum locum, fines tamen probabilitatis minime excedit: et ideo non excludit omnem omnino errandi formidinem. Quare opinio moraliter certa non nisi improprie opinio dicitur: hoc enim ipso, quod omnem errandi formidinem excludit, egreditur e finibus opinionis stricte talis, et evadit scientia, ita ut contraria reputetur omnino improbabilis. — V. Liguori, *Op. Mor.*, l. I, n. 40.

² Hinc patet, quod opinio minus tuta et minus probabilis, sicut et tutior ac probabilior, multum differunt inter se; nam major vel minor securitas alienius opinionis desumitur a majori vel minori ejusdem distantia a peccato: cum ex adverso major vel minor probabilitas desumatur a majori vel minori veritatis apparentia. — V. Liguori, *Op. Mor.*, l. I, n. 51.

et probabilior. Sic opinio, quæ docet mercatores ex professo gabellas fraudantes non teneri ad restitutionem, per se est minus tuta, quia non stat pro lege, et minus etiam probabilis in nostra sententia, quia per se loquendo est minus fundata in ratione. Unde contraria opinio, quæ docet mercatores fraudantes peccare et teneri de restitutione est tutior et nobis probabilior.

2. Ut una sit minus tuta, sed magis probabilis; altera tutior, sed minus probabilis. Sic opinio, quæ docet beneficiatum habentem bona patrimonialia ex hisce vivere debere, non vero ex ecclesiasticis redditibus, tutior est; quia qui eam sequitur, ne ipsi quidem materiali peccandi periculo se exponit, cum supponat et teneat strictam illam legem: est tamen certo minus probabilis, quia minus fundata opinione contraria, quæ docet beneficiatum ad id non obligari.

3. Ut ambæ sint æque probabiles, sed una minus tuta, et favens hominis libertati, altera magis tuta et favens legi. Sic opinio, quæ docet ecclesiasticum, qui de redditibus alicujus beneficii accipit pensionem, non teneri ex justitia ad eroganda pauperibus superflua suæ pensionis, est nobis fere æque probabilis ac contraria, quæ docet talem obligationem adesse; quia utraque satis est ac fere æque fundata. Sed prima illa est minus tuta, quia liberando a tali justitiæ lege favet libertati; e contrario hæc secunda tutior est, quia stat pro hac ipsa lege, eam supponens⁴. — His positis, videamus quid in hac opinionum diversitate resolvendum pro praxi, juxta S. Alphonsum.

97. Q. 2. An liceat sequi opinionem minus tutam, et minus probabilem in concursu tutioris et simul etiam certe probabilioris²?

R. negative. Prob. 1. Scripturis, ubi legitur: *Ante omnia*

⁴ Hic juverit notare cum S. Alphonso ad doctrinam nostram plenius intelligendam: *Cum aliquam opinionem unice probabiliorem appello, non ideo contrariam dicere probabilem intelligo. — Sicut pariter, cum dico de aliqua opinione non audeo damnare, sive improbabilem dicere, non ideo admitto ut probabilem; sed de ejus probabilitate dubito. — Item cum aliquam sententiam veriosem voco, intelligo oppositam non solida probabilitate mihi pollere, licet omnino non reprobem.* Ita in *Op. Mor.*, l. V, n. 76.

² Sæculo XVI id plures docuerunt, et probabilistæ vulgo appellati sunt. Primus hujus doctrinæ scholasticis terminis exposita patronus fuisse dicitur anno 1577 P. Medina Ordinis Prædicatorum. Anno vero 1584 ejusdem Ordinis Dominicus Banez S. Theresiæ confessor doctrinam ipsam aperte amplexus est. Unde patet falsum esse et historicæ veritati contrarium, quod toties a quibusdam fuit proclamatum, Patres nempe Societatis Jesu primos fuisse probabilismi inventores.

*opera tua verbum verax præcedat te, et ante omnem actum consilium stabile*¹. Ergo ad bene agendum necessarium est determinatum iudicium intellectus, quo prudenter quis putet se licite agere. Atqui tale iudicium habere nequit qui eligit opinionem minus tutam et minus probabilem in concursu tutioris et simul etiam certe probabilioris; cum ex hypothesi momenta quæ stant pro lege, superent momenta quæ stant pro hominis libertate.

2. Auctoritate Clementis III, qui eam sententiam tenendam declarat, *quæ meliori et subtiliori nititur ratione*²; porro ubi major est probabilitas, ibi est melior et subtilior ratio.

3. Ratione: ad licite operandum debemus veritatem inquirere et eam sequi: ac proinde ubi veritas clare nequeat inveniri, tenemur saltem amplecti opinionem illam, quæ propius ad veritatem accedit; atqui talis est opinio certe probabilior. Unde vulgare illud effatum: *Id sequimur in obscuris quod est verosimilius*: sane vir prudens præfert momenta graviora levioribus; et hoc evenit in nostro casu. Denique quando opinio, quæ stat pro lege, est *certe probabilior*, tunc mens nostra ex quadam vi suæ naturæ inclinari se sentit ad eandem amplectendam. Quare contraria opinio, licet adhuc in Scholis defendi possit, cum nullibi sit proscripta, a nobis tamen probari nequit³.

Diximus *certe probabilior*, id est sine ulla hæsitatione, ideoque solide et notabiliter; nam parvus excessus ac tenuis præponderantia in moralibus non ita facile percipi potest ex D. Thoma⁴. Hinc idem Angelicus habet: *Quod autem parum est, quasi nihil accipit ratio*⁵.

98. Q. 5. *An liceat sequi opinionem minus tutam, sed magis probabilem in concursu tutioris, sed minus probabilis?*

R. affirmative *ordinarie loquendo*. Est contra Jansenistas, qui veterem pharisæorum rigiditatem renovantes, et importunum affectantes Evangelicæ veritatis studium, docuerunt semper tutiora esse sequenda (T).

¹ Eccl. xxxvii. — ² C. Capellanus, de feriis.

³ Liguori, *Dissert. de usu moderato opinionis probabilis in concursu probabilioris*.

⁴ 1, 2, q. 14, a. 4. — ⁵ 2, 2, q. 70, a. 2.

Probatur 1. ex Angelico: *Certitudo, ait, non est similiter quærenda in omni materia; in actibus enim humanis super quibus constituuntur iudicia et exiguntur testimonia, non potest haberi certitudo demonstrativa, eo quod sunt circa contingentia et variabilia. Et ideo sufficit probabilis certitudo, quæ ut in pluribus veritatem attingat, etsi in paucioribus a veritate deficiat*¹; — 2. auctoritate Alexandri VIII, qui hanc damnavit sub n. 5 propositionem: *Non licet sequi opinionem inter probabiles probabilissimam*. Si enim ad agendum requireretur certitudo absoluta, vel talis evidentia veritatis, quæ excludat omnem errandi formidinem, ne opinionem quidem probabilissimam tenere possemus; quia opinio hæc, licet inter probabiles habeat primum locum, finestamen probabilitatis non excedit, et ideo omnem errandi formidinem non excludit; — 3. ratione; nam, ista dictante, qui in concursu opinionis tutioris quidem, sed minus probabilis, amplectitur opinionem minus tutam, sed probabiliorem, præfert argumenta graviora levioribus; ergo prudenter agit ideoque recte ac licite.

99. Diximus: *ordinarie loquendo*, nempe ubi de solo licito vel illicito agatur; nam iis in casibus, in quibus non agitur jam de honestate actionis, aut de simplici jure ac persuasionem nostra; sed de facto et veritate rei alicujus, non licet sequi opinionem probabiliorem, sed tutior est tenenda. Quia in his casibus, si forte opinioni, quamvis probabiliori, subsit error, perdita sunt omnia²; neque enim major probabilitas immutat rerum naturam. Sunt hi casus:

1. Quando agitur de periculo damni proximi, v. g. ve-

¹ 2, 2, q. 70, a. 2. — V. Liguori, *Op. Mor.*, l. I, n. 54.

² Quamquam in his facti speciebus, si strictius loqui velimus, nedum major, imo nulla adest vera probabilitas; cum et ratio et Doctorum consensus contrarium doceant: siquidem nullus discursus valet remove malum quod potest evenire, si aliter agatur. Unde quod iis in casibus sit tenendum quod securius est, est etiam magis probabile, imo practice certum: *Tunc enim (ad rem Stapf) status quæstionis jam non est dubius, sed plane certus efficitur*. Quare si hos casus excipiendo ponimus, est ut morem geramus Theologorum. — Hic vid. cl. Fedelini S. Theologiæ moralis in seminar. Veronensi professor, *Opuscul. S. Alphonsus de Liguorio seipsum vindicans*. Veronæ, 1852.

nator, qui probaliter iudicat objectum in sylva latitans esse hominem, non potest ferire, licet probabilius putet esse feram. Nam ex una parte proximus habet jus certum vitæ suæ; ex altera major probabilitas non facit, ut si revera sit homo, ictu non pereat¹.

2. Quando agitur de fine, quem absolute curare tenemur, et ad quem major probabilitas non conducit; ita est in iis, quæ sunt necessaria necessitate medii ad salutem, ubi factum unice attenditur.

3. Quando agitur de iis quæ requiruntur ad valorem Sacramentorum; quia Sacramenta non pendent ab hominis opinione, sed ab institutione divina: quæ ideo non habentur, nisi reapse ponantur ea, quæ Deus ad Sacramentum præscripsit². Hinc Innocentius XI damnavit hanc propositionem: *Non est illicitum in Sacramentis conficiendis sequi opinionem probabilem de valore Sacramentorum, relicta tutiore, nisi id vetet lex, conventio aut periculum gravis damni incurrendi*³.

¹ Hanc rationem sic lucide exponit S. Alphonsus: « Le danger de pécher dépend du dictamen de la conscience de celui qui agit, et le danger de la damnification dépend du fait même de son action. » (*Apol. e Confut.*, vol. I, p. 251. Monza, 1821.) — *V. Op. Mor.*, l. I, n. 45.

² Excipe 1. nisi defectus suppleatur ab Ecclesia; aliquando enim ipsa potest et censetur supplere id, quod desideratur ab valore Sacramenti. Hoc evenit tum in Sacramento Pœnitentiæ, in quo Ecclesia aliquando supplet jurisdictionem Confessarii, si forte desit; tum in Sacramento Matrimonii, quod aliquando convalidat, si invalide contractum est ob impedimentum ecclesiasticum, quod quidem supplendo aufert; — 2. nisi urgeat casus necessitatis; quia cum Sacramenta sint propter homines, homini in gravi periculo vitæ ea ministranda sunt meliori, quo potest, modo. Ad salvandam autem Sacramenti reverentiam, ipsum conferatur sub conditione. — *V. Liguori, Op. Mor.*, l. I, nn. 49 et 50.

³ Cum propositio loquatur tantum de Sacramentorum confectione, ideo contendunt Sanchez, Vasquez, etc., adhuc licitum esse uti opinionem probabilem in illorum susceptione. Verum nos censemus non recedendum a sententia Cardenas, La Croix, etc., qui docent et conficientem et suscipientem non posse ex damnata propositione sequi opinionem probabilem, relicta tutiore; cum una facti species sit virtualiter inclusa in alia, et, quoad potest, vitandum sit frustrationis Sacramentorum periculum. Saltem hæc secunda sententia est tenenda; quia prima fere nunquam poterit deduci in proximam a suscipientibus sine propriæ animæ detrimento. — *V. S. Alphonsus, Op. Mor.*, l. I, n. 51.

4. Quando agitur de illo, qui ad tutiora adhibenda tenetur vel ex conventionem tacita aut expressa, vel voto, vel præcepto superioris; quia pacta, promissiones et præcepta servari omnia jura clamant. Hi casus sequenti versiculo exprimuntur:

Si damnum, finisque, valor, si tutius urget.

100. Q. 4. *An liceat sequi opinionem minus tutam in concursu opinionis tutioris æque, vel fere æque probalis*¹?

R. Theologi in duas partes scinduntur. — Alii volunt partem tutiorem esse eligendam, eam videlicet quæ favet legi, quando adsit concursus alterius opinionis æque vel fere æque probabilis, quæ faveat hominum libertati: hi *Probabilioristæ* dicuntur seu *Tutioristæ*. — Alii vero dicunt, eligi etiam posse partem minus tutam seu faventem hominis libertati; et licet fateantur perfectius se gerere qui primam sequitur partem, docent tamen nullatenus peccare qui tenet secundam. Doctrina hæc nuncupatur in Scholis *Systema morale probabilismi moderati*, et consequenter *Probabilistæ moderati*, vel *Æquiprobabilistæ* vocantur qui illud tuentur. Probabilismi moderati usum tam firmiter, tam aperte, tam constanter et copiose propugnavit sanctus Alphonsus de Liguorio, episcopus in Regno Neapolitano, et fundator Venerandæ Congregationis Sanctissimi Redemptoris, ut ipse ejusdem quasi pater et auctor habeatur (U).

Hic tamen juvat advertere, quod Sanctus noster: — 1. aperte negat, eas opiniones vere probabiles remanere, quæ concurrunt cum aliis certe et notabiliter probabilioribus et tutioribus; ideoque negat fas esse illas in praxi tenere; 2. fatetur in dubio practico de bonitate vel malitia actionis aut ab actione esse prorsus abstinendum, aut tenendam partem tutiorem; — 3. consentit non licere sequi partem minus tutam, etiamsi probabiliorem, relicta tutiori etsi minus probabili, in casibus supra numeratis, ubi agitur de aliquo facto, a quo non possit amoveri periculum, nisi per media tutiora. Hisce sic stantibus, nos (facta cuilibet facultate sentiendi quod sibi magis arriserit, et quin ullo modo

¹ Gravissimi momenti est hæc controversia, a cujus solutione pendet etiam solutio aliarum sine numero quæstionum in toto moralis Theologiæ cursu.

audeamus diversimode tradentes reprehendere aut parvifacere) non dubitamus aperte tueri expositum *Systema Liguorianum*. Sit igitur :

PROPOSITIO :

Inter duas opiniones æque vel fere æque probabiles potest homo sine peccato eligere et tenere partem minus tutam relicta tutiori.

PRIMUM ARGUMENTUM DESUMITUR EX NATURA LEGIS.

101. Talis est natura legis cujuscumque, ut, cum dubia est, minime obliget; atqui in concursu duarum opinionum æque probabilium quarum una stat pro libertate, altera vero pro lege, lex dubia est.

Minor clare patet: dubium enim ex Angelico est contrariarum rationum æqualitas: *Dubitatio*, ait, *signat motum rationis supra utraque parte contradictionis cum formidine determinandi alteram*¹. Major autem probatur: lex non obligat, nisi fuerit sufficienter nobis notificata; nam, cum ipsa sit regula et mensura actuum humanorum, debet profecto innotescere; alioquin eos nullo modo dirigere posset: atqui lex, quæ post maturum examen remanet dubia, non est sufficienter nobis notificata. Quomodo etenim dici potest lex sufficienter nobis notificata, si de illius existentia ita disceptatur, ut æqualia sint argumenta hinc et illinc? ergo tunc tute nos pronuntiamus eam non obligare². Confirmatur

¹ In 3 Sent., d. 17, a. 4. — Liguori, *Op. Mor.*; *Homo Apostolicus*; *Dissertationes quatuor pro usu moderato opinionis probabilis*; *Breve dissertazione dell'uso, ecc., con Apologie italiane*. Hic etiam præ oculis attente habenda est *Nota*, quæ incipit: *Ilæc resolutio*, sub n. 86.

² Hæc conclusio nostra mire firmatur hisce verbis Apostoli, I Cor., xiv: *Si incertam vocem det tuba, quis parabit se ad bellum? Ita et vos per linguam, nisi manifestum sermonem dederitis, quomodo sciatur id quod dicitur? eritis enim in æra loquentes*. Quid porro est lex dubia, nisi tuba illa, quæ dat incertam vocem? nisi illa lingua quæ dat, sed non manifestum sermonem? Lex igitur dubia, sit aliquo sensu lex, sed non dat vocem certam, non dat manifestum sermonem; non ergo debeo me parare

auctoritate ipsius Angelici, qui scribit: *Ad hoc quod lex virtutem obligandi obtineat, quod est proprium legis, oportet quod applicetur hominibus, qui secundum eam regulari debent: talis autem applicatio fit per hoc, quod in notitiam eorum deducitur*¹. Idem sic habet: *Nullus ligatur per præceptum aliquod, nisi mediante scientia illius præcepti, et ideo ille, qui non est capax notitiæ, præcepto non ligatur...* Sicut autem in corporalibus agens corporale non agit, nisi per contactum; ita in spiritualibus præceptum non ligat, nisi per scientiam². Et Benedictus XIV ad rem habet: *On ne doit pas se donner des chaînes quand il n'y a pas une loi claire qui les impose*³.

102. Sed (dices) in concursu duarum opinionum æque probabilium habetur notitia saltem probabilis legis; ideoque sufficiens ad prudentem hominis assensum sibi conciliandum. — Negamus: quomodo enim probabilis haberi poterit notio legis alicujus, ubi argumenta quæ illius construunt existentiam, eliduntur omnino ab argumentis quæ militant pro existentia libertatis? Ergo in concursu duarum opinionum æque probabilium non alia potest haberi notitia, quam notitia et scientia dubii legis; non vero notitia et scientia legis ipsius qualis requiritur, ut lex valeat obligare. Accedit argumentum a pari: scilicet in pari dubio, utrum aliquid sit revelatum necne, non tenemur credere illud esse revelatum. Ergo a pari in æquali probabilitate, utrum illa actio licita sit necne, non tenebimur sub peccato illam ponere vel ab illa nos abstinere. Ita ratiocinatur S. Antonius cum Gersone⁴.

At (repones) principium laudatum non est generale, ut

ad bellandum contra meam libertatem, quia lex illa in æra loquitur. Porro in dubio legis esset tenendum quod tutius est, et legi illi in hærendum, non bene locutus fuisset Apostolus, qui ad obediendum manifestum superioris sermonem requirit. Recta est ergo, ac in ipsa *Scriptura* fundata regula illa: *Contra eum, qui legem dicere potuit apertius, est interpretatio facienda*. Iterum: *Quidquid adstringendæ obligationis causa dictum, id, nisi palam exprimitur, amissum esse intelligendum est*. Ita Bolgeni, *Il possesso, principio fondamentale per decidere i casi morali*, c. xi. — V. Liguori, *Op. Mor.*, l. I, n. 60.

¹ 1, 2, q. 90, a. 4. — ² De Veritate, q. 17, a. 5.

³ Notificatione XIII, nunc LXXX. — ⁴ I p., t. III.

debet esse omne principium, quod sit mensura morum; siquidum illud lex dubia non obligat quosdam excipit casus — Verum, si recte loqui velimus, nullus in opinione nostra casus excipitur, ac ideo principium nostrum adæquatum est. Nam si intimius rem consideremus, ideo casus nonnulli excipiuntur, quia in illis lex non amplius habetur dubia; adest enim jam in antecedens lex certa et generalis charitatis vel justitiæ, quæ clamat vitandum esse damnum proprium vel alienum. Quæ quidem lex ideo omne dubium vincit; quia apud omnes omnino in confesso est illius præexistentia¹.

103. *Saltem* (inquires) *principium*: lex dubia non obligat, non poterit extendi ad dubia illa quæ sunt de lege naturali. — Negamus antecedens; nam S. Thomas, cujus verba retulimus, loquitur profecto etiam de lege naturali, teste S. Alphonso sic dicente in eundem locum: « *Il parle (le Docteur angélique) non-seulement des lois humaines, mais aussi des lois divines et naturelles!* »². » Et sane eadem est ratio.

104. *At* (dices) *saltem illud principium non obtinet, quando agitur de dubio mali intrinseci.*

R. Negando: quod enim obtinet in dubio de lege naturali, id obtinet etiam in dubio de malo intrinseco; cum sit una et eadem omnino res. Nam conceptus, vel idea boni aut mali intrinseci ita inhæret conceptui, vel ideæ legis naturalis (primum quidem præcipientis, alterum autem vetantis), ut nullo modo a se invicem separari queant. Quid, quæso, vetat lex naturalis? *Lex naturalis*, ait Antoine, *nil vetat nisi id, quod per se malum ac inhonestum est*, id est quod intrinsece malum et inhonestum est. Ergo ignorantia vel cognitio certa mali intrinseci erit ignorantia vel cognitio certa legis naturalis: dubium vero de malo intrinseco erit dubium de lege naturali. Atqui principium nostrum *lex dubia non obligat* ex dictis

¹ Ut satis abunde notat Liguori, *Homo Apost.*, tract. I, n. 21.

² S. Alphonsus, *Apolog. e Confut.*, vol. II, ubi subdit: « Dans un autre endroit le Docteur angélique enseigne expressément que les préceptes divins, soit positifs, soit naturels, n'obligent pas lorsqu'ils sont douteux. » 1. 2, q. 19, a. 10. Quare toto errant cælo qui in hac quæstione contendunt S. Alphonsum posuisse discrimen circa principium *lex dubia non obligat* inter legem positivam, et inter legem naturalem.

extenditur ad dubia legis naturalis; ergo etiam ad dubia mali intrinseci. Malum enim proprie dictum, sive intrinsecum sit, sive extrinsecum (id est peccatum) non oritur, nisi a violatione legis: *Peccatum non cognovi, nisi per legem*, habet Apostolus¹. Errant ergo pauci illi, in quorum sententia in actibus intrinsece malis conceptus malitiæ habetur sine conceptu legis prohibentis.

Sed (inquires) *hæc propositio*: lex dubia non obligat, *æquivaleat huic alteri*: lex dubia licitam relinquit actionem. *Ergo necesse est, ut antecederet ad omnem legem ego sciam illam actionem esse licitam; sed in dubio id non potest verificari. Ergo principium illud lex dubia non obligat, minime valet in dubio de intrinseca actionis licitate, seu de malo intrinseco.*

R. Dist. ant. *Lex dubia licitam relinquit actionem* in ordine ad conscientiam illius, qui eam ponit, concedo; *relinquit licitam actionem* in se, nego. Si lex, quæ dubia est, realiter subsistit, utique actio in se ipsa et abstractivè illicita est, neque incertitudo mea illam potest mutare, sive de intrinseca, sive de extrinseca licitate agatur. At diversa omnino res est, quod actio in se ipsa sit illicita, et quod sit illicita operanti. Ut enim quis teneatur se abstinere ab operando, necesse est, ut sibi nota sit lex prohibens, qua actio illa sibi sit illicita. Quando porro quis dubitat de lege, ipsi deest etiam necessaria cognitio illicitatis actionis suæ, cum hæc ab ipsa lege exurgat; ergo illam libere ponere potest, quidquid tandem sit de actione ipsa in se.

105. Adde: *Ideo dicimus possidere libertatem, quia hæc potest agere licite; sed agere licite quid est, nisi ponere actionem licitam? Supponitur itaque quod actio illa sit licita quoadusque a lege aliqua fiat illicita; atqui suppositio ista haberi nequit in dubio supra exposito.*

R. Distinguendo majorem: *Agere licite est ponere actionem licitam*, quoad ipsum operantem, concedo; quoad rem ipsam in se, nego. Semper redit quod supra: unde omnes ferme difficultates una distinctione solvuntur; adversarii enim duo inter se prorsus diversa judicia confundunt, iudicium de

¹ Ad Rom., c. vii, v. 7.

honestate actionis in se consideratæ sine relatione ad operantem, et iudicium de actuali licitate quoad operantem ipsum.

Instabis : *Quando lex est dubia, saltem quoad suam extensionem ad casum particularem, tunc dubia pariter dicenda erit libertas et ejus possessio quoad casum illum; ac proinde tunc semper remanebit dubium practicum, quo stante, fatentur omnes nefas esse operari contra legem.*

Nego anteced. Quando lex est dubia quoad suam extensionem ad casum particularem, remanet quoad illum certa et firma in sua possessione libertas hominis, quippe quæ legem, seu (melius dicam) legis scientiam certe præcedit. Quomodo enim ligatur libertas hominis? dicente S. Thoma, non alio modo, quam *per scientiam alicujus præcepti: nullus ligatur (numquam satis repeti possunt hæc verba decretoria) nullus ligatur per præceptum aliquod, nisi mediante scientia illius præcepti.* Jam vero Philosophi omnes cum laudato Angelico docent discrimen opinionem inter atque scientiam in eo consistere, quod *opinio* denotet cognitionem dubiam aut probabilem alicujus veritatis; *scientia* autem significet cognitionem certam atque patentem. Sed lex dubia non parit cognitionem certam atque patentem, ergo neque scientiam præcepti; ideo quandiu talis, non poterit ligare libertatem hominis.

SECUNDUM ARGUMENTUM SUMITUR EX DOCTRINA SANCTORUM.

106. Sanctorum ferme omnium firmissima doctrina hæc est, *in dubiis licere partem sequi benigniorem.* — S. Joannes Chrysostomus inquit aperte : *Melius est errare in misericordia, quam in severitate; ubi enim paterfamilias largus est, dispensator non debet esse tenax. Vis apparere sanctus? circa vitam tuam esto austerus; circa alienam autem esto benignus*¹. — Præceptor Angelicus habet : *Melius excusamur apud Deum propter multam misericordiam, quam per nimiam severitatem*². — S. Bernardinus Senensis scribit : *Quando diversæ sunt opiniones, ceteris paribus humanior est*

¹ Hom. XLIX in Matth. — ² Opus LXV, De Offic. Sacerd.

*præferenda*¹. — S. Antoninus : *Angelus consiliorum* appellatus monet Confessarium, quod *si non potest clare percipere, utrum sit mortale, non videtur præcipienda sententia, ut deneget propter hoc absolutionem, et faciat illi conscientiam de mortali; cum promptiora sint jura ad solvendum, quam ad ligandum*². Clarius Gregorius Nazianzenus : *res erat cum quodam Novatiano, qui secundas nuptias damnabat; ipsum porro sic insectatur S. Pater*³ : *Quo argumento id confirmas? aut rem ita se habere, proba; aut si nequis, ne condemnes: quod si lex dubia est, vincat humanitas et facilitas*⁴.

Neque aliter sensere S. Bernardus, S. Philippus Neri, S. Franciscus Salesius, B. Leonardus, alique, qui profecto laxitatis nequeunt esse suspecti. Paucis : omnes fere Sancti erga se tenentes Chrysostomi regulam : *Circa vitam tuam esto austerus*, erga proximum usi sunt illo juris adagio : *Semper in dubiis benigniora præferenda sunt.*

107. Dices : *Extat generale præceptum in jure naturæ fundatum, sequendi in dubiis viam tutiorem.* Hoc declarant Pontifices Maximi qui tamquam principium suarum decisionum illud posuerunt effatum : *In dubiis via est eligenda tutior, ita Innocentius III*⁵. *In dubiis semitam debemus eligere tutiorem, ita Clemens III*⁶. In his quæ dubia sunt, quod certius existimamus, tenere debemus, ita *Eugenius III*⁷.

R. 1. Extant in jure aliæ regulæ contrariæ omnino, ut illa : *In dubio favores sunt ampliandi, et odia restringenda.* Iterum : *In obscuris, quod minimum est, tenendum.* Et iterum : *Nisi de mandato certus extiteris, exequi non cogaris quod mandatur.* Ergo ne dicamus jus sibi contradicere, ea verba explicanda sunt.

R. 2. Si in quolibet dubio teneremur semper sequi par-

¹ Serm. III, ser. 2 post Quinq. — ² V. Liguori, Op. Mor., l. I, n. 78.

³ Orat. xxxix.

⁴ Quibus verbis nil clarius. Unde si quando Patres videntur rigorosius loqui, ne dicamus eos sibi contradicere, dicendum eos loqui de casu, in quo nostra probabilitas malum non avertat : vel agatur de dubio practico, ut patet opera ipsorum evolvendo.

⁵ Cap. Illud Dominus, de Cler. excom. depos., etc.

⁶ Cap. Ad audientiam de homic. — ⁷ Cap. Juvenis, art. 5, De Sponsalibus.

tem tutiorem faventem legi, eecur tot Sancti (supra recensiti) tradiderunt in dubiis fas esse partem sequi benigniorem? nunquid dicendi contra RR. Pontifices sensisse? absit. Summi Pontifices declarantes Sanctorum doctrinam immunem esse ab omni censura satis superque innuunt, eam propriis decretis et decisionibus minime adversari. Urgetur magis hæc nostra animadversio, vel in ipso dubio legis naturalis, ex jure canonico¹, ubi Summus Pontifex uni conjugii dubitanti de propria coeundi potentia, expresse permisit, ut queat ad triennium petere (etiam alteram partem cogendo), et reddere debitum conjugale: et hæc est norma, praxis, atque iudicium omnium Tribunalium. Qua in re nemo dixerit, Cœlestinum III tenuisse viam tutiorem, cum apertissime tutius sit in tali casu abstinere ab usu conjugii: evenire enim potest, ut impotentia nullis probationibus vincatur, et ideo perpetua iudicetur. Quo in casu certum esset, jam primitus matrimonium illud nullum fuisse, ideoque copulam habitam esse inter solutos².

Neque valet dicere: — 1. quod in supra memorato ac singulari casu Deus experimentum copulæ permisit; hoc enim gratis asseritur; — 2. quod experimentum copulæ tunc licet in bonum conjugii, atque ad veritatem matrimonii dignoscendam; quis enim dixerit intentanda esse mala sub incerta spe boni? — 3. quod copula illa permittitur ad majus

¹ Decr. Greg., l. IV, t. XV, *De Frigid. et Malef.*, c. v, *Laudabilem.* — Liguori, *Op. Mor.*, l. I, n. 79. *Hom. Ap.*, tr. I, n. 41.

² Datur triennium ad tentandam copulam, eo quod in communi sapientum æstimatione censeatur sufficiens ad dignoscendum, num impotentia sit perpetua vel temporanea. Sunt autem alii casus in jure hanc ipsam veritatem probantes, quos refert Bolgeni in *Opere, Il possesso*, cap. XII. — Errant autem, vel alios in errorem pertrahere nituntur ii qui asserunt S. Alphonsum allato cap. *Laudabilem* usum fuisse per *transeannam*, ut aiunt, et mere accidentaliter, non vero ad probandam legis dubiæ extensionem etiam ad dubia quæ sunt de lege naturali. Nam septies ab ipso adducitur in rem et inculcatur: scilicet dissert. I, object. II, p. 37, edit. *Modætiæ*; diss. II, n. 30; diss. III, n. 20; diss. IV, n. 33; diss. Ital. *Dell'uso moderato*, ecc., c. v, n. 18 et brevi dissertatione, § *Aggiungiamo*, p. 415; item, *Apol. IV*, § *Inoltre scrissi*, p. 176, ecc. — V. Fedelini, *S. Alphonsus a Liguorio se ipsum vindicans*. Veronæ, 1852. Item, *Difesa della Dissertazione: S. Alphonsus se ipsum*, etc. Venezia, 1852.

malum vitandum, ne forsitan fiat contra jus alterius; nam majus malum est se periculo exponere faciendi contra jus naturæ; — 4. quod excusari possunt conjuges, quia copulam habent affectu maritali; nam sola intentio non excusat a malo opere: neque intentio dubium excludit, imo potius a dubio ipsa excluditur intentio bona; — 5. quod eo casu possidet contractus matrimonii bona fide initus: nam esto possideat ante experimentum copulæ, sed cognita impotentia, statim dubium exurgit circa illius validitatem; potest enim impotentia esse absoluta ac perpetua, ut revera non raro contingit. Unde si esset servanda regula ab adversariis universim tradita, quod nempe lex (saltem naturalis) antecedit humanam libertatem, ac ideo in dubio quod tutius est, præferendum, nullo modo in supra citato casu (concludit S. Alphonsus) posset copula tentari; quia nullo modo potest dici matrimonium adversus divinam legem possidere. Quare totum hoc unico argumento salvatur, nempe *in dubio meliorem esse conditionem possidentis*; cum igitur in nostro casu matrimonium bona fide initum existat, illud possidet, non obstante quocumque superveniente dubio: quod quidem, quoadusque triennali copulæ usu non vincatur, per principium reflexum contrahentes jus habent insistendi in inito matrimonio, etsi invalidum esse possit.

108. *Quomodo ergo* (quæres) *accipienda sunt objecta testimonia?* — Objecta testimonia accipienda sunt vel de solis dubiis practicis, vel de iis tantummodo dubiis facti, quæ conjunctum habent proprii, aut alterius damni periculum: non vero extendenda ad dubia etiam juris, in quibus agitur dumtaxat de licitate vel illicitate alicujus actionis. Et revera in casibus relatis dubia erant practica et facti, nec haberi poterat principium aliquod certum, directum aut reflexum, quo excusaretur qui non esset secutus partem tutiorem, propter scandala aliaque mala, quæ in iis casibus vitanda erant.

Sane *primus casus* erat de quodam Episcopo, qui non obstante fama publica de sui excommunicatione, adhuc de ea dubitans temere celebrabat. Innocentius III juste illum depositione punivit; nam persistente dubio de excommunicatione, ob scandalum a Missa abstinere